

Tutkimusaineisto ja kuvailun ohjaus

Laadukas metadata - tutkimusaineistojen kuvailu ja semanttinen yhteentoimivuus 26.4.2022

Marja-Liisa Seppälä
Kansalliskirjasto

Tutkimusaineisto ja tutkimusdata

- Tässä esityksessä
 - tutkimusdata tarkoittaa tutkijan tuottamaa ja usein hänen itsensä kuvailemaa "raakadataa", jota ei ole sellaisenaan julkaistu
 - tutkimusaineisto tarkoittaa kirjastojen kokoelmissa olevia julkaistuja aineistoja ja niistä muodostettuja kokoelmia, jotka tukevat tutkijan tiedonkeruuta oman tutkimusdatan tuottamiseksi

Kirjastojen kuvailun vastuualue

- Kirjastoilla on vastuu julkaistun tietoaineiston kuvailusta eli kuvailevien metatietojen tuottamisesta
- Tiedekirjastojen kuvailuvelvollisuudet ovat laajentuneet tutkimusdatan kuvailuun tai sen kuvailun tukemiseen
- Kansalliskirjaston Kirjastoverkkopalvelu tukee ja ohjaa julkaistujen tietoaineistojen kuvailua kirjastoissa
- Kansalliskirjasto testaa kirjaston kokoelmista koostettujen tutkimusaineistopakettien kuvailua

Kuvailua ohjaava kehys

- Mikä on kuvailun kohde?
- Mitä tietoja kuvailun kohteesta halutaan kertoa?
- Mihin tuotantojärjestelmään ja tallennusformaattiin tiedot halutaan kirjata?
- Mihin asiakas- ja/tai tuotantojärjestelmiin tietoja halutaan mukauttaa?

Kuvailun kohde

- Kuvailu kohde vaikuttaa siihen, mitä sisältöstandardeja ja tallennusformaatteja käytetään
 - Kirjastoaineiston kuvailua määrittää siihen soveltuvat standardit, ohjeet ja välineet
 - Jos kirjaston kokoelmassa on arkisto- tai museoaineistoa, niiden kuvailussa olisi hyvä käyttää arkistojen tai museoiden kuvailustandardeja, ohjeita ja välineitä
- Kirjastoaineistojen kansainvälinen käsitelmä LRM (Library Reference Model) määrittää
 - Näkökulmat ja esiin nostettavat asiat tietoaineistosta
 - Tietoaineistoon linkitettävät asiat (esim. paikka, tekijä, aihe)

Kuvailuun sisällytettävät tiedot

- Kuvailua tehdään tiedonhakua varten:
 - Kuvailuun sisällytetään tietoja, jotka tukevat tiedon/tietoaineiston löytämistä, identifiointia, valintaa, käyttöönsaamista ja kartoittamista (kontekstualisointia)
- Kansainväliset kuvailevien metatietojen sisältöstandardit määrittävät tiedonhakua tukevat metatiedot
- Sisältöstandardi tarjoaa usein myös konekielisen sanaston
 - Metatietojen monikielistämiseksi ja avaamiseksi kirjastojärjestelmien ulkopuolelle

RDA sisältöstandardina

- RDA (Resource Description and Access) käytetyin sisältöstandardi kirjastoaineistojen kuvailussa
 - Uudistumassa paremmin linkitettyjen metatietojen tuotantoa tukevaksi: uuden version käyttöönotto Suomessa ehkä vuonna 2023
- Kuvailusäännöt RDA Toolkitissa (<https://access.rdatoolkit.org/>)
 - määrittävät, mitä elementtejä kuvailussa käytetään ja mitä tietoja elementteihin sisällytetään
- RDA-sanasto metatietojen avaamista varten RDA Registryssä (<https://www.rdaregistry.info/>)
 - Kotimainen Metatietosanasto (<https://finto.fi/mts/en/?clang=fi>) sisältää lisäksi RDA-kuvailussa käytettäviä kansallisia termejä

RDA käyttö tutkimusaineistopakettien kuvailussa

- RDA skaalautuu myös tutkimusaineistopakettien kuvailuun:
 - Ns. aggregaattimalli mahdollistaa kokonaisuuden ja siihen liittyvien osakokonaisuuksien kuvailun sekä kokonaisuudessa ja osissa tapahtuvien jatkuvien muutosten hallinnan
 - Uudistuvaan RDA:han tulossa kokoelmaspesifejä elementtejä
- RDA on vahvasti kirjastonäkökulmasta luotu standardi
 - eikä siten sovellu tutkimusdatan kuvailuun

Dublin Core sisältöstandardina

- Dublin Core käyttökelpoinen "väljemmässä" kuvailussa
 - Ei niin tarkasti määriteltyä kuvailua kuin RDA:ssa
 - Ei kirjastosidonnaisuutta, mutta sisältää paljon julkaistuun aineistoon liittyviä elementtejä
 - Sisältää myös kokoelmatyypiseen (kuten tutkimusaineistopaketit) kuvailuun soveltuvia elementtejä
- Ohjeet/sanasto:
 - Dublin Core käyttöopas (<https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021102252012>) (suomeksi) määrittelee elementit ja niihin tallennettavat tiedot sekä toimii DC-sanastona (tunnisteinen)

Tallennusformaattien ja tuotantojärjestelmien sidos

- Dublin Core käytössä Suomessa tallennusformaattina mm. julkaisuarkistoissa
 - Julkaisuarkistojen metatietosuositus (<https://www.kiwi.fi/display/Julkaistuarkistopalvelut/Metadatasuositus+julkaisuarkistojen+tekstiaineistolle>) ohjeistaa elementtien tallentamista
- RDA:n määrittelemät tiedot taas tallennetaan useimmiten MARC 21 -tallennusformaattiin ja kirjastolähtöiseen järjestelmään

MARC 21 –tallennusformaatti, RDA ja BIBFRAME

- MARC 21 toimii tallennusalustana RDA-kuvailulle
 - Kaikkia RDA:n määrittelyjä ei voida toteuttaa MARC 21:ssä, sillä RDA perustuu entiteetti/suhde-rakenteeseen ja MARC 21 korttiluettelotyypiseen lähestymiseen
 - Ks. MARC 21 –sovellusohje RDA-kuvailuun:
 - <https://wiki.helsinki.fi/pages/viewpage.action?pagelid=400859827>
- BIBFRAME todennäköisesti MARC 21:n seuraaja
 - Yhteyttä BIBFRAMEn ja RDA:n välillä vahvistetaan jatkossa
 - BIBFRAME ei ole niin hienojakoinen tallennusformaatti kuin MARC 21, joten eri maat tehneet siihen omia laajennuksiaan
 - Perus-BIBFRAMEn sanasto: <https://www.loc.gov/bibframe/docs/index.html>

Metatietojen yhteentoimivuus

- Tutkimusaineistopakettien kuvailuun ei kannata keksiä omaa tapaa vaan
 - soveltaa jo olemassa olevia (kansainvälisiä) sisältöstandardeja ja tallennusformaatteja ja
 - varmistaa näin kuvailevien metatietojen yhteentoimivuus
- Kuvailun kansainvälinen ja kansallinen yhteentoimivuus mahdollistaa:
 - tutkimusaineistopakettien näkymisen eri asiakasliittymien tiedonhauissa yhdenvertaisesti muun kirjastoaineiston rinnalla
 - metatiedon siirtelyn (ja konvertoinnin) sujuvuuden järjestelmästä toiseen
 - luotettavien linkitysten luomisen metatietojen välille

Kansallisbibliografia Fennican kuvailu

- Tutkimusaineistopakettien kuvailua testataan mm. kansallisbibliografiakokonaisuutta kuvailemalla
 - Lähtökohtana kirjastojen kuvailun kansallisten asiantuntijaryhmien pakollisiksi määrittelemät RDA-elementit: ns. suppea kuvailutaso
 - Ilmaistaan tiedot MARC 21 -kenttinä, Dublin Coren ominaisuuksina ja RDA-elementteinä
 - Työstö vielä kesken, mutta tulos tulee olemaan lähellä em. standardien pienintä yhteistä nimittäjää

Kiitos!

marja-liisa.seppala at helsinki.fi